

Filosofiska professurer

och

Politiska utnämningar.

Konturer under ett sekel.

Av

Ernst von Wendt.

»Det synes vila ett sällsamt öde över de filosofiska professors-utnämningarna vid vårt universitet», stod det att läsa i en artikel i dagspressen kort efter den senaste utnämningen, då dr Karsten erhöll professuren i praktisk filosofi; och det var sant nog — om ock icke fullt uttömmande sanning — ty skåda vi tillbaka utöver det sekel som gått sedan Åbo brand och akademiens överflyttning till huvudstaden, finna vi ej blott egendomligheter i utnämningarna, utan även att dessa sammanfallit, delvis mycket nära, med märkliga händelser eller betydelsefulla tidsmoment.

Den ödesdigra septembereftermiddag 1827, då branden bröt ut i Aura-staden, hade vid akademien den filosofiska professuren nyss besatts. Den nye professorn, som utnämnts blott några veckor därförinnan, Johan Jacob Tengström, hade visserligen »ärkebiskopen till morbror», i detta fall till farbror och dessutom till svärfar, men professuren berodde nog ej av någon nepotism, ty J. J. Tengström var icke blott en lärd, utan ock en vis man; för resten gick han ju under större delen av sitt liv under namnet »filosofen», ett hedersnamn för den mångsidige, kunskapsrike och gästfrie professorn, upp till vilken många nuvarande universitetslärare, vi nämna namnen Castrén, Tikkanen, Schybergson o. s. v., kunna leda härstamning och släktskap.

Lyste Åbo brand s. a. s. upp hans utnämning, så hägnades hans avgång vid nådd emeritus-ålder av revolutionsfacklornas sken. Den röda vågen bröt fram genom Europa, slog upp än här, än där, men där Nikolaj I:s järnspira regerade, var trycket uppifrån så starkt, att intet nådde upp till ytan. Och då Ungerns tappra folk 1849 grep till vapen för att kämpa för frigörelsen, sände kejsaren sina trupper till hjälp åt den unge Frans Josef, mot vilken — i förbigående sagt — Nikolaj I:s sonsonson 65 år därefter skulle lyfta sin entente-värja.

Det var under dessa tider den filosofiska professuren vid Finlands universitet första gången skulle besättas efter Åbo brand och akademiens flyttning.

Sökande voro J. V. Snellman och »titulärprofessorn», filosofie adjunkten, censorn Germund Fredrik Aminoff, »torra farbror» kallad, vilken efter Tengströms avgång förestått professuren. Vem som egde den avgångne filosofens sympatier och vem landet önskade, därom rådde intet tvivel. Tengström, som vid 1847 års promotion var promotor, hade velat till hedersdoktorer få kallade Snellman och Lönnrot, vilket dock ej då kunde genomdrivas, och i det allmänna medvetandet stod Snellman i en den starkaste position tack vare sina kunskaper, sin intelligens, sin stilistiska talang, sitt mod och sin flammande fosterlandskärlek. Han hade gjort klart för sig, att Finlands framtid berodde av att i landet skulle växa upp en samlande nationalkänsla, han entusiasmerade ungdomen och fick den med sig.

Aminoff var en torr, pedantisk herre, utan liv och färg, »censurens inkarnerade ande», sade man på det håll, där man led svårast under hans småaktiga förtryck. Som vetenskapsman betydde han intet, och hans nödtvungna avhandlingar ha för länge sedan sjunkit i glömska.

Med 14 röster emot 3 tilldelade konsistorium Snellman första förslagsrummet, vilket skedde den 14 oktober 1848, men den 23 februari 1849 utnämndes Aminoff. En bugning av Snellman i Petersburg lärer ha kunnat svänga om det hela, men därtill var han för stolt — och för principfast.

Snellman, som väntat utgången, tog saken med betydande

lugn — icke så allmänna opinionen och allra minst den akademiska ungdomen, vilken den 7 mars utanför Aminoffs fönster anställde en kattserenad, vars eko i Petersburg kom universitetets murar att darra. De mest överhängande farorna såsom följd av professorsutnämningens utgång och serenaden lyckades man dock avvärja, men en kommitté tillsattes för att utarbeta nya statuter för universitetet, vilket ledde till att studentavdelningarna slopades och att den filosofiska professuren indrogs, 1852. Mätt av år mera än av ära avled Aminoff först 1876.

Nikolajs död, Krimkrigets slut och omkastningen av systemet i Ryssland öppnade nya möjligheter i vårt land. År 1856 återupprättades den filosofiska professuren under etiketten »profession i sedelära och vetenskapernas system», och Snellman blev, enligt utnämning av den 30 januari, dess innehavare. Inträdet i senaten 1863 avbröt dock hans universitetslärarbana, och efter några års »interregnum» gällde det åter, 1868, att besätta den viktiga professuren. Det var vid slutet av den fruktansvärda missväxtperioden under, 1860-talets senare del, präglad av svälddöd, sjukdomar och elände.

I den filosofiska lärdomens högsäte satt vid denna tid ännu hegelianismen, och dess läror hägnade statsliv och allmänt tänkande. Snellman själv var ju hegelian, och till samma lära hyllade sig den ene unge sökanden till professuren, Th. Rein, medan den andre, Wilhelm Bolin, djärvt hade kastat sig in i den nyare och nyaste tidens strömningar.

Det skulle nu erbjuda ett stort intresse, vars lockelser äro svåra att emotstå, att ge en bild av läget vid denna tidpunkt på den allmänna »tankemarknaden», hägnad av hegelianismen, statsauktoriteten, samfundsordnings-reglementet, av »det beständes» höga visa. Nere i Europa hade emellertid frigörelsen från Hegel och de på hans lära byggda skiftande systemen redan tagit fart, och det märkliga var, att oppositionen i många fall kom från »omvända» hegelianer, bland vilka här främst må nämnas Feuerbach, på den grund, att det i mycket var studiet av hans skrifter och de person-

liga förbindelserna med honom, som prononcerade de hos Wilhelm Bolin i början av hans filosofiska bana starkt framträdande tankarna och idéerna, låt vara att de djupaste källsprången till Bolins filosofiska idéströmningar dock alltid stå att söka i Västerlandet, i England och framför allt i Frankrike. Th. Rein stod åter på Hegelsk grund, och med Snellman såsom »överstepräst» dominerade hegelianismen ännu vid denna tid tämligen fullständigt inom vår filosofiska värld — för att inte tala om den politiska, vilken ju sedan 1849 hade undergått den mest totala omvandling. De nationalitetsidéer, vilka då stälpte Snellman, hade lyfts upp till levande verklighet; icke under att Snellman stod såsom en sinnebild av vad man nått och att hans tankeystem dominerade.

De två sökandena — en tredje hade dragit sig tillbaka — disputerade i början av hösten, Rein med en avhandling om »Den filosofiska metoden i sitt förhållande till de övriga vetenskapliga metoderna», Bolin åter med en »Undersökning av läran om viljans frihet». Opponent vid båda tillfällena var pedagogiprofessorn Cleve, som — om man undantar en på sin tid mycket använd lärobok i psykologi — knappast publicerat något inom filosofiens egentliga område och som snarast stod på sidan om filosofiens tidsfrågor. Torr och metodisk samt hängiven de hegelska teorierna, saknade han möjlighet att förstå eller uppskatta de nyare filosofiska företeelser, som, i livfull och värtalig form, framträdde i Bolins avhandling, medan åter Reins gedigna, på intet sätt utmanande, men väl av anslutning till hegelianismen präglade disputation vann hans fulla uppskattning. Redan häri låg ett förbud till Bolins distansering. Och trots Cleves formella opartiskhet innebar hans oppositioner, jämte vota, ett öppet ställningstagande mot Bolin.

»Tager jag nu», skrev Cleve, »författarens (Bolin) sålunda slutförda utläggning av den mänskliga viljans frihet i närmare betraktande, är det mig omöjligt att fördölja de väsentliga inkast, som däremot måste göras». — — Och vidare: »Då författaren i sin framställning ansluter sig till Spinoza, våld-

för han utan betänkande de grundåskådningar, på vilka denne tänkares system vilar, och giver sålunda hans ord en helt annan betydelse än de i verkligheten ega.» — — — »Han ordar väl mångfallt om överläggning. Men fasthåller man, såsom författaren det gör, utan vidare, att varje viljeyttring är en verkan av yttre och inre orsaker eller — låt vara — motiver, blir icke blott överläggningen betydelselös, utan även all ädel strävan otänkbar och således alla moraliska föreställningar ett blott och bart sken.

— — — Det kan således icke nekas, att ju författaren i sin framställning av viljans frihet stannat långt bakom den punkt, vartill frågans vetenskapliga lösning redan för länge sedan måste anses vara bragt.»

I slutvotum hette det dock, helt hovsamt: »På grund härav, och då författarens försvar vid den offentliga disputationsakten var både ledigt och ordrikt ¹⁾, kan jag för min del anse ifrågavarande arbete motsvara ändamålet med dess utgivande.»

Om Rein yttrade Cleve sig helt annorlunda. Slutet lydde här: »Av allt detta följer att jag, för min del, måste tillerkänna licentiaten Reins ifrågavarande arbete ett framstående vetenskapligt värde, och — då författarens försvar, enligt min mening, även var fullt tillfredsställande, — i allo anse detsamma motsvara ändamålet med dess utgivande.»

Frågan föredrogs i sektionen första gången den 7 oktober, men tog uppskov till den 14:de, då man kunde anteckna bl. a. följande, av professor A. Fr. Nordqvist avgivna för Bolin förmånliga yttrande:

» — — — Och då jag anser det vara doktor Bolins stora förtjänst att noggrant hava givit akt på den moderna tidens andliga rörelser, samt även i sitt senaste arbete visar pröv på detta uppmärksammande av vår tids huvudriktning, anser jag ovannämnda avhandling ega framstående vetenskapligt

¹⁾ En av »bedömnarna», professor Lagus, påpekade senare elakt, att opponenter väl bort använda uttrycket *oaktat* när det gällde ordriktigheten!

värde och såväl till innehåll som försvar i allo motsvara ändamålet med dess utgivande.»

Efter det ärendet så, den 21 oktober, kommit upp i konsistorium och alla avgivit sina vota, inträffade emellertid något uppseendeväckande. Prof. Cleve anhöll med anledning av de olika meningar, som inom sektionen gjort sig gällande vid bedömandet av ifrågavarande specimina, och då professorn, såsom ex officio opponent vid desammas ventilation särskilt önskade att en auktoritet, *vars kompetens icke borde av någon kunna ifrågasättas*, skulle, då sådant läte sig göra, i saken höras, att få till k:i prövning hemställa, huruvida icke k. ansåge lämpligt att över nämnda disputationer anhålla om utlåtande av *förre innehavaren av den filosofiska lärostolen*, senatorn J. V. Snellman.

Emot detta märkliga förslag uttalade sig prof. Ahlqvist, understödd av prof. Estlander, som ansåg Snellman jävig, samt sex andra ledamöter — dock förgäves.

Och så kom det sig, att J. V. Snellman spelade en stor, om ock ej avgörande roll, ty avgörandet var nog därförutan givet, vid behandlingen av ärendet.

I slutet av sitt votum sade hegelianen Snellman om Bolin bl. a.: »Av allt det sagda framgår mitt bedömande, att författaren för sin undersökning *icke valt* den i vetenskapligt hänseende viktigaste och förmånligaste ståndpunkten.»

Om Rein däremot hette det: »Får jag döma efter min egen erfarenhet, har även den med filosofien mera förtrogne mycket att lära ur detta arbete. Att jag därför anser dess utgivande vara en verklig vinst för vetenskapen, är ett erkännande, vilket jag får *på det uttryckligaste uttala*».

Den tredje »vägande» auktoriteten, vars votum gick Bolin emot, var den framstående, kunskapsrike och dominerande teologie professorn A. F. Granfelt, vilken i sitt delvis mycket skarpt avfattade yttrande bland annat, i fråga om Bolins »lyten», sade: »Och att skyla dessa ytterst betänkliga lyten, därtill räkka ingalunda några granna allmänna fraser om med talang behandlade specialfrågor, om rikedom på data, om nya, intressanta synpunkter, allvar och sanningskärlek vid

ämnets behandling m. m.; varvid likväl intet enda ställe, som skulle giva det högst behöfliga stödet åt de rekommenderande antydningarna ens såsom exempel på dessa förtjänster utmärkas. Det kan ej hjälpas, vid sidan av det tunga allvaret i anmärkningarna taga sig dessa lätta smickrande ordalag mer eller mindre ut såsom små hövlighetsformer till förmildrande av de förras i sig sträva innehåll. Man torde knappast kunna komma till annat resultat, än att premisserna här ligga uppenbara *till ett improbatur som slutsats*. Och denna slutsats finner jag mig nödsakad att härigenom utan vidare tvekan draga, — dymedels tillika uttalande den livligaste protest jag förmår mot alla försök att höja ifrågavarande specimen till jämbredd med den medsökandes så utmärkta och lärorika avhandling.»

Z. Topelius, hovsam som alltid, sökte dela sina gracer och sade bl. a. i slutet: »På ovan anförda grunder skulle jag ej tveka att giva företräde åt doktor Bolin, om det gällde att besätta en profession *i estetik och modern litteratur*, eller i allmän historia. Men förhållandet blir annat, när det gäller en profession *i filosofien*.»

Bland de märkligaste yttrandena var det synnerligen skarpt avfattade, av prof. J. A. Estlander avgivna, klart och modernt:

»Rättvisan fordrar därför», sade E., »så klart som den någonsin kan göra det, att doktor Bolin skall uppföras på första förslagsrummet och jag ger honom denna plats så mycket hellre, som den ståndpunkt han innehar i filosofien, är den, som den nyaste forskningen på detta gebit antagit.

Jag kan så mycket mindre uppföra dr Rein på första rummet som jag, oaktat all den aktning jag hyser för licentiaten Reins personliga egenskaper, icke kan underlåta att finna, att den antikverade ståndpunkt, som han intagit i filosofien, måste tala emot honom. Inga utlåtanden, vore de än aldrig så långa, skola kunna rädda den hegelska filosofien från det öde, som beror på dess egen natur. På en tid då alla vetenskaper med jättesteg arbeta sig fram och ödmjukt

närma sig mot det gemensamma målet, sanningen, måste det system, som framträder och säger: »jag är vägen, sanningen och livet», snart hava spelat ut sin roll. Den, som icke orubbligt lever kvar i sina ungdomsminnen, utan eger någon känedom om de nyaste filosofiska arbetena i England, Frankrike och t. o. m. i identitetsfilosofins eget hemland, Tyskland, *måste erkänna att det hegelska systemet numera icke eger annan betydelse än den av ett intressant kapitel i filosofiens nyaste historia.*»

Detta skarpa — nu så friskt verkande — uttalande uppkallade prof. Granfelt till en indignerad replik, i vilken han bl. a. yttrade:

» — — Jag räknar det för min del licentiaten Rein till en obestriddlig förtjänst, att han icke låtit den fläkt, som för närvarande blåser genom tidsandan, locka sig på avvägar från den traditionella filosofiens fasta grund och botten.»

Utgången var som sagt given. De nymodigheter Bolin bringat i sin avhandling om viljans frihet kontrasterade illa mot den ännu då i vårt land rådande »tidsriktningen», och då Snellmans kategoriskt formulerade utlåtande innebar en direkt rekommendation för Rein, var det uteslutet att Bolin skulle vinna tillfälle att såsom ordinarie professor för den studerande ungdomen göra propaganda för de nya och nere i Europa segerrika riktlinjerna inom filosofien. Det var otänkbart från filosofisk ståndpunkt sett. Men där kunde konstateras en lika avgörande politisk »omöjlighet».

De första åren av 1860-talet hade visserligen medfört det konstitutionella styrelsesystemets återupprättande i och med 1863 års lantdag och införandet av periodiska ständermöten, men denna tids politiska liberalitet gick ju aldrig på djupet, och den frisinnet, som i början av decenniet hade möjliggjort de då nådda vinningarna, hade redan mot årtiondets slut följts av en rätt märkbar reaktion. Den bedrövliga utgången av strävandena att ernå en lagtryggad tryckfrihet utgjorde ett nog så tydligt bevis för sanningen av detta omdöme. Frukten för »farliga» läror dominerade åter i de högsta kretsarna, och vad man särskilt befarade var att den

akademiska ungdomen skulle ledas in i äventyrliga tanke-riktningar.

Å andra sidan hade den hegelianska-snellmanska tankebyggnaden med dess tillämpning på »läran om staten» på vetenskapligt och politiskt dirigerande håll i vårt eget land en i hög grad dominerande ställning, och man var inom kretsar med avgörande inflytande deciderat obenägen att öppna dörrarna för nyheter, vilka kunde vålla förvirring och rubba enheten av den filosofiska och politiska front, som ernåtts och som syntes utgöra en trygghet för de fosterländska vinningar 1860-talet fört med sig. Att Rein, vilken enligt professor Granfelt »icke låtit sig av de genom tidsandan blåsande fläktarna locka bort från den traditionella filosofins grund och botten», skulle få professuren framom nyhetsmakaren Bolin, stod därför i full överensstämmelse med tidens dominerande politiska synpunkter, medan det faktum, att Bolin dock erhöll en e. o. professur bevisade, att den intelligente unge forskaren tilltvungit sig erkännande även från vetenskapligt antagonist-håll. Utgången 1869 förde emellertid genom förhållandenas gestaltning Bolin bort från filosofins centrala gebit, han gled över till estetikens fält och egenade, som vi veta, sedermera huvuddelen av sitt arbete åt universitetsbiblioteket, vars chef han blev 1873.

*

Th. Rein skötte den filosofiska professuren i bortåt tvenne årtionden, till 1887, då han valdes till universitetets rektor. Tre triennier fungerade han sedan såsom rektor, blev så t. f. vice kansler och begärde 1900 avsked från professuren.

Efter en lång specimationstid kom frågan om återbesättandet av den filosofiska professuren till avgörande åren 1904—1905, genom ett egendomligt sammanträffande alltså under de händelserika år, då den första perioden av ofärdsår omsider nådde sitt slut, år, vilka illustrerades genom Bobrikoffs död, Rysslands nederlag i kriget mot Japan och slutligen oktober-händelserna 1905 i Ryssland med deras »avläggare» hos oss i och med den s. k. storstrejken.

Formellt »gällde valet» som känt mellan docenterna Edv. Westermarck och Arvi Grotenfelt, men det rådde nog icke mera än en mening om att Westermarck, som ju redan då genom sin vetenskapliga produktion hade tillvunnit sig ett stort anseende inom den internationella vetenskapliga världen, skulle erhålla professuren. Vid behandlingen i sektionen ställdes Westermarck i främsta rummet av proff. Tallqvist, Söderhjelm, Mandelstam, Setälä, Ruin, Heikel och Gustafsson, medan för doc. Grotenfelt förklarade sig blott proff. Aspelin och E. G. Palmén. Redan nu fick utnämningssärendet en viss prägel av språkfråga över sig, i det att de två uppbararna av Grotenfelts kandidatur hörde till den finsksinnade minoriteten, men å andra sidan må här konstateras att med majoriteten röstade Setälä och Söderhjelm. Anmärkningsvärt är dessutom att såväl Aspelin som Palmén motiverade sin hållning främst under hänvisning till Westermarcks »ensidighet», hans koncentration främst inom sociologien, medan Grotenfelt angavs vara mera »allmänt filosofisk».

Att Westermarck, sade Aspelin, »såsom representerande en alltigenom ny forskning (uttrycket Ruins) väcker och fäster vid sig ett större vetenskapligt intresse är naturligt, men därför synes mig ej vara lika givet, att han bör ställas framom medsökanden, när frågan gäller universitetets enda filosofiska lärostol. Av allt att döma har dr Grotenfelt på ett ovanligt omfattande sätt ådagalagt sin kompetens för professuren i filosofi, såsom denna i avseende å läroområde och uppgift härtills uppfattats. Häremot äro dr Westermarcks låt vara större vetenskapliga förtjänster förvärvade uteslutande på den sociologiska forskningsens område, vars tillhörighet filosofien är, såsom av de sakkunnigas utlåtanden nog samt framgår, minst sagt tvivel underkastad».

Palmén beklagade att man ej var i stånd att vid universitetet fästa båda de sökande, men gjorde gällande att företrädet borde givas den, vilken med »tillfredsställande vetenskaplig kompetens» kunde uppvisa förtjänsten av att ha rört sig på snart sagt alla delar av det filosofiska området. Det gällde ju därjämte att ordna om den filosofiska undervisningen etc.

och därvidlag fann Palmén Grotenfelt ega så stora förtjänster, att de fullt uppvägde, ja övervägde det företräde »i en på ett enda håll koncentrerad produktion, som måste räknas doc. Westermarck till godo».

Söderhjelm såg saken från en annan sida; han hade fäst ett avgörande avseende vid Westermarcks stora arbete inom moralfilosofien, och han skattade sig lycklig att få med sin röst bidra till att en genialisk forskare och en vetenskaplig celebritet — »på vilka det finska universitetet som bekant icke har ett sådant överflöd, att det kunde mista en enda!» — bleve vid detsamma fäst och »genom sin ställning vid vår högskola komme att höja dess, likasom hela vårt lands, anseende i den civiliserade världen».

Setälä röstade som sagt för Westermarck och hänvisade därvid bl. a. till att W:s lärarverksamhet och skriftställeri bevisat hans insikter och kapacitet att meddela undervisning på vilket område av filosofien som helst, vadan ett krav att sökanden till professuren skulle ha skrivit på filosofiens alla gebit icke kunde ifrågakomma. Professor Mandelstam var full av entusiasm och framhöll — antagligen med tvenne fingrar vältaligt uppsträckta i luften — att en man sådan som Westermarck icke borde söka en professur, utan *kallas* . . . såsom fallet hade varit med Robert Tigerstedt, och prof. Gustafsson betonade sociologiens betydelsefulla ställning inom den filosofiska vetenskapen.

När frågan kom till konsistorium — den 17 december 1904 — uppstod emellertid meningsskiljaktighet med hänsyn till spörsmålet om dr Westermarck kunde anses ega sådana insikter i finska språket, som enligt kungörelsen av 10 januari 1894 utgjorde villkor för erhållande av anställning såsom akademisk lärare. Efter en lång debatt kom konsistoriemajoriteten till den slutsats, att dr W. borde styrka sina insikter i finska språket, och man utsåg till och med »granskningskommissionen», i vilken bl. a. invaldes proff. Söderhjelm och Ruin. Någon »kontroll» blev dock ej av, ty Westermarck vägrade att underkasta sig förhöret, under hänvisning till att han redan 1890 utnämnts till docent vid universi-

tetet och förty, då det blott gällde befordran till en högre lärartjänst, icke var underkastad bestämmelserna av 1894. Konsistorium upptog så, den 18 januari 1905, frågan om förslagsrum till slutligt avgörande och tillerkände därvid med 25 röster emot 5 dr Westermarck första rummet.

Saken kunde nu synas mången klar, men den, som räknade på dr W:s snabba utnämning hade glömt att taga med i räkningen t. f. vice kansler J. R. Danielson-Kalmari, vilken beträffande den högintressanta utnämningsfrågan avgav följande märkliga votum:

»Då jag egt att yttra mig i föreliggande ärende har jag ej kunnat undgå att finna, det vid dess handläggning i Consistorium oegentligheter förekommit. Såsom sådan måste jag beteckna den omständigheten, att ehuru den av consistorium utsatta tid inom vilken sökandena till professionen i filosofi bort styrka sin kompetens utgått redan den 20 april 1904, consistorium vid sammanträde den 17 därpåföljande december, då ärendet skulle upptagas till slutligt avgörande, medgav docenten Westermarck ytterligare anstånd för att genom undergående av sedvanligt prov styrka sig ega författningensligna insikter i finska språket. Emellertid synes det mig att consistorii förfarande vid sammanträde den 18 januari innevarande år, då frågan upptogs till fortsatt behandling, varit ännu mera betänkligt. Enligt vad protokollet giver vid handen hade docenten Westermarck skriftligen vägrat att underkasta sig det förelagda språkprovet och hade han därvid såsom skäl anfört, att han, vilken allaredan 1890 utnämnts till docent vid K. A. U., vid befordran till högre lärartjänst icke kunde skyldigkännas att styrka sig ega den kompetens i finska språket, som enligt nådiga kungörelsen den 10 januari 1894 utgjorde villkor för erhållande av anställning såsom akademisk lärare, varförutom docenten Westermarck i samma skrivelse vidgått att avläggande av ett finskt språkprov skulle f. n. vara honom ytterst olägligt, enär hans kunskap i detta språk till följd av flerårig vistelse utom hemlandet vore densamma som tillföre.»

Efter att så ha egnat de tvenne sökande ett vetenskap-

ligt bedömande, varvid dr Grotenfelts förtjänster nog ej ställdes i en ofördelaktig dager, hemställde t. f. vice kansler att till professor i filosofi vid universitetet måtte utnännas docenten Arvi Grotenfelt.

Den allmänna situationen, särskilt på det politiska området, var sådan, att prof. Danielsons votum måste bli avgörande. Såsom t. f. vice kansler hade han under ofärdsåren kommit att intaga en ställning mellan det »oppositionella», till stor del »kagal»-smittade universitetet och höga vederbörande, han åtnjöt i ganska vidsträckt grad de senares förtroende och representerade under alla omständigheter inom universitetet en faktor, vid vilken man på avgörande håll fäste ett stort avseende. Kom så härtill att man på högre ort var angelägen om att kurtisera finskhetssträvandena och att, och detta var av allra största betydelse, Westermarck hörde till motståndspartiets främsta krafter och särskilt genom sina utmärkta förbindelser i utlandet hade gjort laglighetskampen i Finland stora tjänster — något som icke var vederbörande obekant. Då prof. Danielson, under förmenande att dr Westermarck icke tillfredsställde kraven i förordningen av 1894, formulerade sitt votum, omöjliggjorde han i själva verket, och för faktum kunde han ej blunda, utnämningen till filosofie-professor av en vetenskapsman med internationellt anseende, vilken med mycket stark majoritet såväl inom sektion som konsistorium tilldelats första förslagsrummet. Prof. Danielsons votum är högst anmärkningsvärt, icke minst med hänsyn till den mellan honom och universitetet rådande starka spänningen, en spänning, vilken i slutet av samma år, efter novemberhändelserna, tog sig uttryck i yrkandena på hans avgång från t. f. vice kanslerskapet.

Något absolut tvång för t. f. vice kansler att på detta sätt bevaka »helgden» av förordningen av 1894 förefanns dessutom icke. De motiv dr Westermarck hade anfört emot kontrollen av hans finska språkkunskap måste i och för sig anses nog så vägande, och stiliseringen av förordningen — »ankommande det på Universitetets Consistorium att, allt efter beskaffenheten av de särskilda lärarebefattningarna,

närmare bestämma det sätt, på vilket sökanden av lärare-tjänst vid Universitetet i varje fall skall styrka sig innehava förmåga i anförtd avseende» — innebar ju för konsistorium en rätt stor frihet, en prövningsrätt, vilken ytterligare framhåves genom den i förordningen konsistorium medgivna rätten att, om »synnerliga omständigheter göra eftergift av denna fordran nödig och gagnelig», ingå med hemställan om dispens.

Nåväl — den 23 maj emanerade dr Grotenfelts utnämning. Kommentarierna i pressen och inom den vetenskapliga världen uteblevo självfallet icke — man kan väl säga att den väckte ett stort och pinsamt uppseende. Dock, då man några dagar senare fick del av ordalydelsen i prof. Danielsons hemställan befanns det, att han, säkert på förhand på det klara med utgången, sökt »bära av» så långt det var möjligt utan att desavuera sitt förord. Där stod i slutet att läsa:

»Emellertid har jag, för den händelse att denna min hemställan vinner kanslersämbetets benägna bifall icke trott mig böra underlåta det tillägg, att docenten W:s vetenskapliga förtjänster jämväl enligt min uppfattning äro synnerligen betydande, så att hans fasta anställande vid universitetet genom inrättande av en personell profession synes vara i allo önskvärd. Visserligen hava sociologer av rang framställt vägande och delvis skarpa anmärkningar emot docenten W:s metod och forskningsresultat, men detta öaktat lider det intet tvivel om att Westermarck är en av den moderna sociologiens mest kända och uppburna representanter. Ett bevis därpå föreligger bland annat i den omständigheten, att Westermarck hedrats med uppdraget att, ehuru främling, under en följd av år föreläsa vid universitetet i London.»

Ett direkt initiativ uppkom inom historisk-filologiska sektionen redan den 29 maj, och det råder intet tvivel om att Westermarck skulle inom kort ha utnämnts till innehavare av en dylik personell professur i sociologi. Emellertid förelåg sedan 1900 ett förslag till en uppdelning av den filosofiska professuren i tvenne, den ena i teoretisk, den andra i praktisk filosofi, och tiden syntes nu vederbörande vara inne att realisera planen. Dr Grotenfelt erhöll sålunda den ordi-

narie professuren i teoretisk filosofi, dr Westermarck, vars utnämning egde rum 1906, lärostolen i praktisk filosofi. Anmärkningsvärt är emellertid att dåvarande t. f. vice kansler ansåg sig kunna föreslå Westermarck till erhållande av den personella professuren utan »språkprövning»; mindre förvånande att dr W. sedermera blev innehavare av den ordinarie lärostolen i praktisk filosofi utan att fråga alls var om någon undersökning av hans kunskap i finska språket — mindre förvånande på den grund, att vid tidpunkten för utnämningen 1906 prof. Danielson hade avgått från t. f. vice kanslerskapet, till vars innehavare Th. Rein en tid efter händelserna hösten 1905 åter utnämns.

I vad mån omständigheterna vid återbesättandet av den filosofiska lärostolen efter Rein's avgång medverkade till Edv. Westermarcks från början varma intresse för och övertygelse om nödvändigheten av skapandet av en svenskspråkig akademi i Åbo och ställde honom bland förgrundsfigurerna i arbetet för denna tankes förverkligande, det representerar ett spörsmål, som i detta sammanhang — med konstaterandet av att Westermarck lämnade Helsingfors universitet och blev Åbo Akademis förste rektor — må lämnas därhän.

*

Gå vi slutligen till den senast inträffade filosofiska professorsutnämningen, då den på första förslagsrummet uppställdes och av alla institut oner inom universitetet rekommenderade förbigicks till förmån för n:o 2, ligger tanken på en politisk innebörd i det skedda mycket nära till hands. Något sådant företräde hos den på andra förslagsrummet uppsatte, att den i hög grad markanta åtgärden att förbigå innehavaren av första förslagsrummet sakligt motiverats, har nämligen icke kunnat påvisas, varav framgår att den uppfattning, som låg som verklig grund för avgörandet, icke varit av vetenskaplig innebörd, utan fotat på andra synpunkter, något som måste anses vara så mycket sannolikare som statschefen ju bör haft fullkomligt klart för sig vilken kränkning decisionen måste innebära för detta universitet, vid vilket han själv under en lång följd av år fungerat såsom lärare.